

v neposredno zvezo z »mladostjo«, kar pomeni bivanje v čustveno-čutni sreči kot razmah življenjskih moči, lepote in tej ustreznega ugodja; zato pojem »ljubezen« v tej zvezi pomeni predvsem ljubezen do ženske in šele prek tega še vse druge možnosti ljubezni. Ali z drugimi besedami povedano — za Cankarja je človek predvsem racionalno-čutno bitje potreb. Prav to je seveda za Dostojevskega bolj ali manj nesprejemljivo izhodišče, saj ravno pojem potrebe prek starca Zosime izrecno postavlja v območje problematičnega racionalizma. Zato je v takšnem Cankarjevem pojmovanju človeka mogoče videti temeljni razlog, da je spodbude iz Dostojevskega lahko združil s svobodomiselstvom, idejo Boga in Kristusa pa vgradil v svojo predstavo socializma.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Intervju Sodobnosi: France Klopčič

France
Klopčič

Ob koncu lanskega leta ste v intervju za Naše razglede sklenili svoje odgovore z mislijo, da je potreben nov slovenski nacionalni program. Kako je s to vašo mislijo?

Takrat sem imel že pripravljen osnutek slovenskega nacionalnega programa med graditvijo socializma s podnaslovom: Teze o slovenski poti. Vsega se je nabralo 26 tez, razpredeljenih v tri odelke, vsega 42 tipkanih strani. Pri vsaki postavki

sem se izognil postranskostim in jo strnil do skrajnosti, da je bila zbita v jedro po načelu A. S. Puškina: Piši tako, da bo besedam tesno, a mislim prostorno! Pri tem brušenju sem upošteval pripombe tovarišev, ki sem jih dal brati osnutek.

Ali se program veže z vašim zgodovinskim spominjanjem Komunisti in slovenstvo, objavljenim v letošnji aprilski številki Sodobnosti?

Povezanost je tematske narave. Razprava Komunisti in slovenstvo prikazuje preteklost, v prvi vrsti obdobje dvajsetih let, to je po prvi svetovni vojni, ko se je rojevala nacionalna politika slovenskih komunistov. S to

temeljno politiko je slovenska partija uspešno povedla narod k svobodi. Drugače je s programom. Program zajema pridobitve preteklosti, upošteva sedanost, toda predvsem obrača pogled v prihodnje čase. Zato program odpira perspektive.

Kakšna je vsebina programa?

Dokler je program v interni obravnavi, seveda ne morem objaviti vsebine. Upam, da bodo te obravnave kmalu končane in bo mogoče program izročiti javnemu razpravljanju.

Vendar lahko nakažete nekaj točk?

Navedel bi lahko le nekaj nalog za prihodnost, kakor jih jaz vidim in ki naj bi bile predmet razprave: skrbno čuvati državnost in suverenost slovenskega naroda in vse njegove nacionalne pridobitve; povečati vlogo in samostojnost republik znotraj federacije; drugače razporediti nacionalni dohodek, zlasti fonde za nerazvite, pri čemer gre šteti med nerazvite samo še Kosovo; temeljito in hitro modernizirati zaostale veje slovenskega gospodarstva; radikalno zmanjšati administrativni aparat; dodeliti znatno večjo vlogo inteligenci, predvsem tehniškemu razumništvu; uvajati služenje vojaškega roka na ozemlju lastnega naroda, kar se je pokazalo kot prednost med narodnoosvobodilno vojno 1941—1945, ko je obstajala slovenska vojska; pospeševati rast družin in rojstvo otrok in s tem preprečevati zmanjševanje števila Slovencev; povečati gospodarsko in kulturno pomoč našim rojakom v zamejstvu; ustanoviti vseslovenski kulturni parlament (svet); dooblikovati slovenski narodni značaj in drugo.

Na kakšen odmev je program naletel pri naših vodilnih telesih?

Za zdaj je težko reči. Razprave tečejo. Kmalu bo steklo drugo posvetovanje o programu. Prva debata je bila dne 10. julija letos.

Kaj je pokazalo to prvo posvetovanje?

Razodelo je tako odklonilna kakor tudi pritrdilna stališča do programa. Največ pomislekov je bilo pri zastopnikih oblastvenih struktur, medtem ko so se zastopniki znanstvenih krogov večidel izrekli zanj. Zanimivo je, da so odklanjevalci presojali stvari precej poenostavljeno: imamo ustavo, zakone, sistem samoupravljanja idr., treba je le uresničiti to podlago. Nikakor niso upoštevali, da je tudi zdaj obstoječi sistem nastal pred leti namesto prejšnjega in da je v sedanjem novem prelomnem trenutku potrebno nadaljnje razvijanje socialističnega sistema, torej preverjanje dosedanjega in odtod izpopolnjevanje ali morebitno spreminjanje določenih plati družbenega ustroja.

Iz kakšnih razlogov pa izhajate vi, ki ste se lotili nacionalnega programa?

Razlogov je cela kopica. Prvič so nas gospodarski razlogi pritirali do tega, da skozi neskončno vrsto parad zagledamo težave in jih skušamo odstranjevati ter jih tudi odstranjujemo, dasi prepočasi. Drugič, potreben je nov

generalni vzpon slovenskega naroda. To neizprosno terja razvoj v svetu. Tretjič, obraniti se moramo nerazumevanja, ki ga je SR Slovenija še zmerom deležna v organih federacije (ekonomski ukrepi, depozit za potovanje v tujino, slab posluš za naše rojake v zamejstvu, poizkus vsiljenja skupnih programskih jeder v izobraževanju in kulturi idr.). Takšno nerazumevanje v zdajšnji Jugoslaviji, in to po štiridesetih letih obstoja, ustvarja pri ljudstvu občutke nelagodnosti, ki zna prerasti v nezadovoljstvo.

K razlogom gre šteti sodobne družbene nujnosti. Tako naj velja zgodovinsko potrjeno načelo samoodločbe narodov tudi v socializmu, kakor pravi program Zveze komunistov Jugoslavije. Socializem ni in ne more biti družba, ki omejuje ali ovira narode v njihovem razvoju, da ne govorim o slepilih glede spajanja nacij ali o izginjanju narodov s pomočjo asimilacije ali »zajedništva« in »rodoljubja« — teh novih modnih krilatic. Socializem mora dati narodom, še posebno majhnim, kakor je slovenski, nove, povečane možnosti za razcvet. Torej je potreba nacionalnega programa upravičena tudi v socializmu. Pri tem kategorično zavračam teorijo o »socialističnih nacijah«, ki se širi v deželah »realnega socializma« in že uporablja v Sovjetski zvezi in na primer v Nemški demokratični republiki, kjer naj bi obstajala nemška »socialistična nacija«. To je absurd!

Dalje, nacionalni program naj zajame vse upravičene nacionalne zahteve, ki jih je prinesel s seboj razvoj in jih utegne še porajati. Neenakomeren napredek narodov lahko pripelje do razprtij med njimi in do potrebe vedno znova urejati nacionalne zadeve v korist posameznih narodov in njihove skupnosti. Zanemarjanje nacionalnih teženj neizogibno vodi v nacionalizem, katerega dometi utegnejo ostati v mejah upravičenosti. Kakor hitro pa pride do pretiranega ali podivjanega nacionalizma, imamo pred seboj nacionalni šovinizem. Zaradi škodljivosti moramo šovinizmu spodrežati korenine. Nacionalni program bodi šovinizmu zapreka.

Nadalje vemo, da nasprotniki našega socializma poizkušajo izkoristiti v svoj prid težave in napake sistema, zlasti tiste z nacionalnega področja; svoj vpliv skušajo širiti s parolami o »neodvisni Sloveniji«. Razkrojiti hočejo našo federacijo. Ne vidijo ali nočejo videti, da slovenskemu narodu v evropskih razmerah ni obstoja zunaj federacije narodov Jugoslavije; le tako si Slovenci zagotavljamo neodvisnost od tujih sil in velesil. V federaciji moramo gojiti bratstvo in enotnost, vendar ob hkratni skrbi za nacionalno samobitnost.

Kaj nameravate v nadaljnjem?

Razprava dne 10. julija je prinesla vrsto predlogov in pripomb. Dvajset izmed njih sem sprejel in z njimi obogatil posamezne teze. Tako je nastala druga, izpopolnjena izdaja slovenskega nacionalnega programa med graditvijo socializma (teze o slovenski poti v prihodnost). To izdajo sem ponovno poslal našim vodilnim organom v razpravo.

Vaše teze niso bile objavljene. Ali se dá kaj podobnega slutiti v javnem življenju, v odmevih na pereče zadeve?

Da, širša slovenska javnost vedno bolj čuti potrebo po ponovni potrditvi lastnega naroda. Spomnite se samo vzburkane razprave o programskih jedrih v izobraževanju, kjer je kulturniška inteligenca pokazala

pobudo in žela uspeh. Te stvari so v zraku. Spoznanje o nujnosti nacionalnega programa si krči pot.

In kako v tej zvezi gledate na rezultate ivangradskega posvetovanja septembra letos o »rodoljubju«, na katerem sta nastopila dva slovenska udeleženca, Josip Vidmar in Matej Bor?

Organizatorji posveta niso opredelili, kaj naj bi bilo »rodoljubje«. V beograjskem tisku je bilo brati tudi o »gradoljubju« in o namišljenem »roboľjubju«. Zato je težko govoriti o posvetu v celem. O njem je dva dni zapored pisala beograjska Politika in nato še tednik NIN. Sodeč po teh besedilih, sta slovenska zastopnika nastopila v zaščito stališč in interesov slovenskega naroda. Tako na primer je Josip Vidmar dejal: »... očitno je vsekakor, da tudi tukaj ni zadosti razumevanja za položaj Slovencev. Ta položaj je tragičen ne glede na dejstvo, da imajo Slovenci svojo republiko«. V časopisnem poročilu je za tragičnost navedeno dejstvo, da so Slovenci — edini podobni narod v Evropi! — razdeljeni med štiri države. Verjetno je Josip Vidmar uporabil še druge argumente, ki jih v poročilu ni. Naj tu omenim, da je slovenski tisk o posvetu molčal skoraj mesec, to je do 11. oktobra, ko je v Delu, v prilogi Književni listi, izšla prva reportaža o posvetu, ki, žal, nekaterih stvari ni osvetlila toliko kot Politika.

Josip Vidmar in Matej Bor sta razodela nekatere naše nacionalne tegebe. Tako se je še z druge strani pokazala potreba po slovenskem nacionalnem programu. To pa je pozitiven in zgodovinsko pomemben dogodek v sedanjem prelomnem trenutku. Spričo tega ni razumljivo, zakaj se nekateri oporečniki zaganjajo še posebno ostro v Josipa Vidmarja, katerega slovenstvo je dolga leta pristno in skrbno, zaganjajo zaradi drugo- in tretjevrstnih reči, nepomembnih za presojo o glavnem in bistvenem, a ne vidijo njegovih neminljivih zaslug za slovenstvo. Očitno gre pri njih za narodnopolitično slepoto, ugodno in zaželeno za unitariste. Sem za nacionalno koncentracijo delovnih, ustvarjalnih ljudi.

November 1984

Urednik